

ISSN 0027-8084
UDK 808.61./.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXVIII/1–4

БЕОГРАД
2007

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXVIII

Св. 1–4 (2007)

САДРЖАЈ

Два наша јубилеја (СРЕТО ТАНАСИЋ)	1
Ч л а н ц и	
Актуелни увиди у „врсте речи“ (МИЛКА ИВИЋ)	5
О односима између придева и прилога (МИЛКА ИВИЋ)	9
Из проблематике реченица с везницима <i>кад</i> , <i>док</i> и <i>чим</i> (СРЕТО ТАНАСИЋ)	15
Џус, ђус и дјус (МИЛАН ШИПКА)	27
О неким изразима са лексемом <i>глас</i> у српском језику (ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ)	35
Семантичко-деривациона анализа броја <i>пед</i> (ИВАНА ЛАЗИЋ-КОЊИК — НАТАША ВУЛОВИЋ)	43
Два незабележена грецизма у старосрпском језику (глаголи <i>гарейсати</i> и <i>ушаксати</i>) (ВЛАДИМИР ПОЛОМАЦ)	65
П р и л о з и	
Бараба — један европски дијалектизам (ЛУКА БРЕНЕСЕЛОВИЋ)	71
П р и к а з и	
Шеста књига <i>Лингвистичких огледа</i> Милке Ивић (СРЕТО ТАНАСИЋ)	107
Седамнаеста књига Академијиног Речника (БОЈАНА МИЛОСАВЉЕВИЋ)	111
Иван Клајн — Милан Шипка, <i>Страни изрази и изреке</i> (ПРЕДРАГ ПИПЕР)	114
Речници Ђорђа Оташевића (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	120
Славко Вукомановић, <i>Српски језик и његов развој</i> (ЕГОН ФЕКЕТЕ)	126
Јелица Јокановић-Михајлов, <i>Акцента и интонација говора на радију и телевизији</i> (ДИНА ТОМИЋ)	129
Радивоје Жугић, <i>Језик медија. Огледи о језику и телевизији</i> (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ)	133
Kirsten Malmkjar (editor) at al., <i>The linguistics encyclopedia, second edition</i> (НЕНАД ИВАНОВИЋ)	136
I n m e m o r i a m	
Богдан Л. Дабић (1935–2007) (СРЕТО ТАНАСИЋ)	143

МИЛКА ИВИЋ
(САНУ, Београд)

АКТУЕЛНИ УВИДИ У „ВРСТЕ РЕЧИ“

Излажући актуелне, когнитивно оријентисане научне увиде у проблематику тзв. *врста речи* ауторка указује на то како одговарајућа српска језичка ситуација документује собом исправност тих увида, задржавајући се при том посебно на оним семантичко-синтаксичким интерпретационим могућностима које су доступне изразу *српски*.

Кључне речи: врсте речи од већег значаја, врсте речи од мањег значаја, де-категоријализација, категоријална полисемија, глаголи исказне радње и њихов семантички садржај.

Научни увиди у когнитивне регулаторе комуникативног процеса, који су стицани током последњих петнаестак година, подстакли су поједине водеће иностране лингвисте да, из перспективе неких нових углова гледања на ствари, поново размотре много штошта, па и ону категорију језичких датости на коју се, у српској средини, примењује термин *врста речи*.

Та актуелна разматрања продубљеније осветљавају, пре свега, чињеницу да, с погледом на доступан им информативни потенцијал, две врсте речи, именичка и глаголска, упечатљиво предњаче над осталима. У складу с том чињеницом, сад је у иностраној стручној литератури уобичајено да се на именицу и глагол указује термином *major category*, док је термин *minor category* резервисан за представнике свих осталих врста речи.

Информативна „минорност“ осталих врста речи није, међутим, у сваком конкретном случају идентично заступљена. У раду Kim 2001, на пример, с правом се напомиње да, у погледу своје обавештајне семантике, придеви и прилози никако нису типично „минорне“ језичке датости, већ заузимају, по том критерију, „средње место“, тј. налазе се у позицији између оних врста речи које заиста јесу „минорнога“ типа и именица и глагола (ор. cit., стр. 50).

Поменути нарастајућа заинтересованост иностраних стручњака у последњих петнаестак година за тзв. *врсте речи* усредсређивала се првенствено на именице и глаголе. Почетком деведесетих година прет-

ходног века приведена је под обухват интензивније истраживачке пажње и могућност њихове *декатегоријализације*.

Термином *deategorialization* послужили су се аутори рада Норрег–Trangott 1993 (в. стр. 103) указујући њиме на феномен, документован фактима бројних језика, да се акцидентално, у специфичном комуникативном окружењу, нека дата *major category* може, по свом семантичко-синтаксичком понашању, преобратити у *minor category*.

Могућност декатегоријализовања, међутим, бар у српском језику, не мимоилази ни понеку лексичко-граматичку датост којој иначе, као врсти речи, доликује термилошка ознака *minor category*. Подсетићу, примера ради, на оно што се по правилу догађа у приликама кад је гласање о неком изнетом предлогу посреди, а то је да предлагач присутнима свој захтев да се изјасне овако формулише: *Ко је ЗА нека дигне руку!* Предлог ЗА, свима је јасно, у тако формулисаном захтеву исказује глаголски семантички садржај: *'Ко СЕ СЛАЖЕ нека дигне руку!'*.

При разговорима у нашој домаћој средини о *врстама речи* корисно је имати у виду и ту појединост да су инострани стручњаци за ту специфичну појаву да једна иста лексема може, својим семантичко-синтаксичким понашањем, егземплификовати разне врсте речи, исковали следећи термин, којим се многи данас служе: *categorial polysemy* (= *категоријална йолисемија*).

У изражајном фонду и нашег, и многих других народа, постоји једна лексичка реалија чије употребне могућности пружају упечатљиву потврду постојању *категоријалне йолисемије*, а она је — назив језика којим дати народ говори. О називу *српски*, рецимо, треба знати следеће:

Он се обавезно понаша као именица уколико се оствари у позицији објекатске допуне предикатског глагола чији се значењски садржај интерпретира у смислу *'знати'* — уп. *Тај њен Роберџ говори и српски, и руски, и йолски и још йтри несловенска језика. У синтагмама, међутим, као што су: српски народ, српски језик, српска историја* и сл. исти се тај назив понаша као именичка ближа одредба, дакле — као придев. Уосталом, ни детерминација прилошког карактера није му недоступна уколико га употребимо, под одговарајућим комуникативним околностима, уз глагол који именује исказну радњу. Њу ћемо, у излагању које следи, посебније размотрити.

Узмимо да се ради о глаголу *говоријши*. Том је глаголу својствен комплексан семантички садржај, такав који у себе укључује, с једне стране, појам о испуштању одређених звучних датости које на присутне производе одговарајуће слушне утиске, а, с друге стране, појам о остваривању одређене обавештајне активности коју произведени звучни сигнали собом обелодањују. Има прилика кад за комуникативне партнере није од примарне важности шта неко говори, већ то како говори, тј. како се звузима отелотворује његова исказна активност. Отуда су и могуће изјаве као што је следећа: *Чујеш ли га, чујеш ли како говори?! Па он йо српски говори! Баш йако! Српски!*

Очигледно је да би убудуће, у процес наставе српског језика по нашим школама, а поготову на курсевима из тог наставног предмета које похађају инострани студенти, требало на одговарајући начин проговорити и о овим управо изложеним актуелним увидима у ту наизглед просту, а, у ствари, прилично сложену проблематику лексичко-граматичких појавних датости са свима нам знаним, традицијом осветленим називом: *врсте речи*.

ЛИТЕРАТУРА

- Kim 2001:** H. Kim, Remarks on the unidirectionality principle in grammaticalization, *Folia Linguistica Historica* XII/1-2, *Societas Linguistica Europea*, 49-65.
- Hopper-Trangott 1993:** P. J. Hopper — E. C. Trangott, *Grammaticalization*, Cambridge, Cambridge University Press.

S u m m a r y

Milka Ivić

THE CURRENT INSIGHT INTO THE PARTS OF SPEECH

This paper presents an overview of the current theoretical explanations of the categorial polysemy at the part-of-speech level and considers the property of the Serbian lexical item *srpski* displaying it.